

ОСОБИСТІСНА ТА ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ ПСИХОЛОГА
ДО ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ

Алексееенко-Лемовська Людмила Владиславівна
Кандидат педагогічних наук, доцент,
т.в.о. начальника управління Державної служби
якості освіти у Київській області,
64178171@gmail.com

В умовах трансформації сучасної соціально-економічної, суспільно-політичної, освітньої системи України у напрямі їхньої гуманізації та гуманітаризації, розробляються та впроваджуються нові інформаційні та психолого-педагогічні технології. Саме цим актуалізується пролематика дослідження теми професійної та особистісної готовності психолога до професійної діяльності. Досконале володіння майбутніми психологами теоретичними знаннями, практичними вміннями та навичками для успішного здійснення своєї професійної діяльності є запорукою продуктивного вирішення фахових завдань, пов'язаних переважно із здатністю фахівця до виконання своїх професійних обов'язків.

У роботі практичного психолога важливим компонентом є система професійних вмінь. Психолог повинен володіти такими вміннями, як: дослідницькі, інтерактивно - комунікативні, діагностичні, дидактичні та проектувальні вміння. Важливим аспектом психологічної практики є дотримання етичних стандартів надання психологічної допомоги особистості. Зазначені вміння й навички є необхідними для ефективного виконання професійних обов'язків, у першу чергу, представникам комунікативних професій. У цьому зв'язку виняткового значення набуває вивчення процесу формування та розвитку професійно необхідних навичок і рис особистості на етапі фахової підготовки практичного психолога у закладі вищої освіти.

Вивчення проблеми формування професійної та особистісної готовності майбутнього психолога репрезентовано у психологічній літературі широким колом дослідників (зокрема, І. Андреевою, О. Бодальовим, О. Бондаренком, І. Вачковим, О. Власовою, С. Дерев'янко, Є. Ільїним, В. Карандашевим, О. Санніковою, Н. Чепелевою та ін.). Саме роботи цих науковців розкривають важливі аспекти питання про взаємозв'язок професійних та особистісних якостей у професійній діяльності та особистісного розвитку психолога.

Поняття «експертиза» походить від латинського «expertus» і означає дію, спрямовану на виявлення неочевидних моментів діяльнісних аспектів ситуації, характеристик конкретного об'єкта або вирішення будь-якого питання, що потребує спеціальних знань та залучення компетентних фахівців; поданням мотивованого аргументованого висновку [1]. Необхідність звернення до оцінок фахівців-експертів у складних, проблематичних ситуаціях в управлінській та професійній діяльності фахівців різних галузей сьогодні визнається і на теоретичному, і на практичному рівнях. Як правило, експертиза проводиться в особливих, екстраординарних випадках, коли знань осіб, відповідальних за прийняття рішень є недостатнім.

Доцільність призначення експертизи може бути продиктована такими специфічними обставинами, як: необхідність отримання об'єктивного, неупередженого рішення; наявність конфліктної ситуації у сфері управління, при здійсненні владних повноважень, за наявності гостро дискусійних позицій з того самого питання, коли необхідно думка незацікавленого фахівця; потреба у вирішенні проблем, що знаходяться на стику різних галузей науки та техніки; коли межі проблеми ширші меж сумарного знання, необхідного на її дозволу [3]. Експертиза потрібна в таких ситуаціях, в яких алгоритми або відсутні, або мало ефективні [6].

Специфіка експертизи полягає й у тому, що вимагає обов'язкової участі фахівців, компетентних у конкретній галузі знань (теорії та практиці), які, до того ж, незалежні від замовника і не включені безпосередньо до експертизовану ситуацію експертизу можна як особливий тип діяльності, спрямований на отримання від суб'єкта інформації про об'єкт, що вивчається, або явище, яка потім узагальнюється, аналізується та оцінюється. За своїм змістом експертиза є індивідуальною або колективною формою «кваліфікованої оцінки запропонованих ідей, діяльності та предметів професійно підготовлених у цій галузі спеціалістами [4]. Експертиза проводиться з урахуванням вивчення документів, самої практичної діяльності, вивчення громадської думки, тобто. того, що дає найбільш повну, різнобічну та об'єктивну інформацію про об'єкт експериментування. У результаті експертизи колективно виробляється єдина експертна оцінка. Експертиза використовується там, де повнота чи достовірність інформації, необхідної для прийняття рішень, порівняно невелика [1].

Мета експертної діяльності полягає у визначенні невідомого у конкретній галузі (ситуації, дії – діяльності тощо) і передбачає оцінку об'єкта, явища або процесу [6]. Під час проведення експертизи здійснюється "перенесення" носія знань - експертів - з однієї області (де вони успішно діють самі), в іншу, яка потребує експертизи. Мета при цьому конкретизується в залежності від предмета експертизи.

Психолог як компетентний фахівець з вищою освітою повинен бути підготовленим до вирішення конкретних задач на відповідній посаді, зокрема, до преоведення фахової експертизи. Він повинен легко адаптуватися до мінливих умов діяльності: володіти необхідним обсягом знань у культурній, правовій, соціально-психологічній та інших галузях, вміти засвоювати нові знання, прогресивні технології та інновації.

Чітке розрізнення психологічної готовності на теоретично-експериментальному та практичному рівні, адже психологія як наука поєднує категорії та методи, завдання та методика. Зміст готовності практикуючого психолога має складатися принаймні з трьох рівнів: загальнотеоретичні основи психології; теоретично-методичні основи конкретного напрямку практичної психології; спеціалізацію у конкретному виді практичної психології, що фактично дорівнює певній сумі практичних навичок, умінь, володінь технологіями професійної діяльності.

Зміст психологічної готовності обов'язково має передбачати формування особистості практикуючого психолога. Вивчення практичної психології не може зводитись до засвоєння інформації та вироблення навичок – воно разом з тим має змінювати внутрішні психічні структури суб'єкта навчання, оскільки головним інструментом у роботі практикуючого психолога є він сам.

До компетенції психологічної експертизи в сучасних соціокультурних умовах можуть бути віднесені будь-які питання професійної діяльності психологічного змісту, що вимагають застосування спеціальних психологічних знань та досвіду роботи по затребуваному напрямку, що стосуються запиту та предмету експертної оцінки. Ініціювання процедури експертизи здійснюється на основі запиту на даний вид професійної діяльності психолога. Якщо у найзагальнішому вигляді мета психологічної експертизи полягає в аналізі об'єкта та його психологічних компонентів (потенційних і реальних), то до об'єктів психологічної експертизи відносять досить широкий спектр категорій – зокрема, індивідуально-особистісні особливості людини, діяльність, результат конкретної дії, матеріалізовані джерела інформації про факти та події, що є відображенням психічної діяльності людини, включаючи умови, що їх детермінують (зовнішні та внутрішні) – все те, що вимагає спеціальних знань та проведення експертної оцінки.

Професія практичного психолога висуває вимоги до професійно важливих особистісних якостей спеціалістів. Визначення професійної придатності психолога до практичної діяльності має здійснюватися за рядом критеріїв [7]:

- оцінка фізичного стану - обумовлена зв'язком між деякими соматичними захворюваннями та рисами характеру людини; психолог повинен мати потужну енергетику і засоби відновлення, інакше робота може негативно вплинути на здоров'я;

- психічне здоров'я, оскільки психологічними спеціальностями часто прагнуть оволодіти люди з помітними особистими проблемами, які вони можуть переносити на робочі ситуації;
- інтелект, особливо його вербальний компонент, зокрема, значною складовою професійної придатності практичного психолога є так званий «соціальний інтелект», який є центральним механізмом розуміння поведінки іншої людини;
- система механізмів особистої регуляції та емоційної витривалості;
- комунікативна здатність - здатність легко встановлювати контакт з іншими, легкість у спілкуванні, комунікабельність, вміння слухати і підтримувати розмову;
- мотиваційна сфера, гуманістична спрямованість особистості практикуючого психолога, а саме: альтруїстичні позиції, високий рівень мотивації до професії, значне переважання пізнавальних і емпатійних мотивів у роботі з клієнтом, готовність до співробітництва та націленість на його позитивний результат [7].

Модель особистості практикуючого психолога включає такі складові:

- Когнітивна підструктура, до якої належить сфера знань особистості: особистісне знання, знання себе та інших; Я - концепція фахівця (адекватність та сталість самооцінки, емпатичність, асертивність, відсутність хронічних внутрішньоособистісних конфліктів, що зумовлюють проєкції та психологічні захисти тощо); професійно важливі якості пізнавальних процесів (уважність, спостережливість, вміння помічати деталі вербальної та невербальної поведінки, тобто розпізнавати психосоматичні стани, гнучкість, пластичність та динамічність мислення, вміння виділяти суттєве та узагальнювати, прогнозувати реакції та дії клієнта, моделювати результати роботи). Базовими особистісними якостями когнітивної підструктури є професійна рефлексія та професійний інтелект.
- Мотиваційно-цільова підструктура особистості передбачає сформовану позитивну мотивацію до професійної діяльності, надання психологічної допомоги, прийняття себе та інших. Базовою особистісною якістю на цьому рівні виступає діалогізм, що включає діалогічну готовність, безумовне сприйняття іншого, особистісну рефлексію, розвинену систему особистісних смислів, орієнтованість на досягнення взаєморозуміння.
- Операційно-технологічна підструктура передбачає розвинену компетентність фахівця-психолога. Вона містить володіння основними професійними вміннями та навичками, що забезпечують практичне використання наявних теоретичних знань. Найважливішим компонентом цієї підструктури є практичний інтелект.

➤ Комуникативно-рольова підструктура передбачає розвинену комуникативну компетентність психолога. Вона містить соціальнокогнітивні та комуникативні уміння (слухати іншого, розмовляти та вмовляти, встановлювати соціальний контакт, переконувати іншого, навіювати тощо). Ця підструктура включає також специфічні якості – акторські та режисерські, організаційні, що дозволяють ефективно впроваджувати активні психотехніки і групові засоби психокорекції. Базовою особистісною якістю є професійна ідентифікація та соціальний інтелект. Остання – це здатність у процесі спілкування визначати будь-які відхилення від нормального функціонування або розвитку людини чи групи, яка є найважливішою складовою спеціальних здібностей до психологічної діяльності.

➤ Регулятивна підструктура забезпечує толерантність до фрустрацій, високу працездатність і саморегуляцію особистості, відсутність схильності до збудження та швидкого виснаження. Провідним компонентом виступає професійна саморегуляція [7].

Отже, експертна діяльність у сучасній соціокультурній реальності затребувана у багатьох сферах та галузях життєдіяльності людини. Професія практичного психолога висуває вимоги до професійно важливих особистісних якостей спеціалістів. Психологічна експертиза є цілісне, складно організоване явище, що характеризується різноманітністю форм, видів, функцій, діапазон яких постійно розширюється. Основними умовами якості реалізації процедури психологічної експертизи виступають високий рівень професіоналізму та етична спроможність психолога-експерта. Зміст готовності практикуючого психолога до експертної діяльності обов'язково має передбачати формування особистості у період фахового навчання.

Література

1. Костицький М. В. Психологічна експертиза в системі психологічної практики. Юридична психологія, № 1, 2015. С 14-31.
2. Основи практичної психології: підручник / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. – 3-тє вид., стереотип. – К.: Либідь, 2006. – 534 с.
3. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. – К. : Вища шк., 1982. – 216 с.
4. Технології роботи організаційних психологів: навчальний посібник / [за наук. ред. Л.М. Карамушки]. – К.: ІНКОЛС, 2005. – 366 с.
5. Тригуб І. І. Експертиза як складова професійної діяльності в галузі освіти: теоретичний аспект. Освітологічний дискурс. 2014. № 1 (5). С. 218–226.
6. Чепелева Н.В. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога /Н.В.Чепелева, Н.І.Пов'якель //Психологія: збірник наукових праць. – Вип. 3. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 1998. – С. 35-41.